

Mimohod blaga

Mimohod blaga: Materialna kultura potrošniške družbe na Slovenskem. Uredil Andrej Studen. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2019. 242 strani. (Zbirka Vpogledi; 22)

Znanstvene razprave v monografiji *Mimohod blaga* so ob skromni raziskanosti materialne kulture v potrošniški družbi na Slovenskem celovit poskus historiografske obravnave te teme pri nas. V raziskovalni programski skupini *Podobe gospodarske in socialne modernizacije na Slovenskem v 19. in 20. stoletju*, ki deluje v okviru Inštituta za novejšo zgodovino, so namenili več pozornosti historičnemu raziskovanju problematike, ki pomembno zaznamuje naša potrošniško obarvana življenja. Nastalo je 11 znanstvenih razprav, ki tvorijo omejeno monografijo.

V uvodnih besedah urednik Andrej Studen oriše fenomen materialne kulture v potrošniški družbi od skromnih začetkov v času proto-industrializacije in industrializacije do današnjega časa globalizacije. Gre za obravnavo vprašanj, fenomenov, vzorcev in strategij, ki so ključna za razumevanje procesa oblikovanja moderne potrošniške družbe, oblikovanja življenjskih standardov in vsakdanjega načina življenja. Razprave bodo služile podobnim raziskavam drugih ved, predstavljajo študije primerov našega vedenja o socialni, gospodarski in kulturni zgodovini, prispevale naj bi k razumevanju današnje družbene blaginje in »izobilja reči«, ki jih kopičimo doma. Gre za odkrivanje procesov, ki so pripeljali do današnjih standardov in novega modernega življenjskega stila tudi v različnih družbenih sistemih socializma, tranzicije in kapitalizma. Kot je zapisal urednik Andrej Studen je potrošnja blaga od konca 19. stoletja ob naraščajoči trgovini, krajšanju delovnega časa in povečevanju prostega časa in kupne moči, postala osrednja vsebina modernega načina življenja. Študije primerov v monografiji odstirajo nova spoznanja o fenomenu materialne kulture v preteklosti, nekatere pa odkrivajo sodobno potrošništvo, njegovo govorico in sporočila.

Aleksander Žižek in Boris Golec obravnavata *Materialno v Slovenskih oporokah iz fondov krajev-*

nih sodišč Zgodovinskega arhiva Celje. V razpravi so obravnavane oporoke kot arhivsko gradivo, sestava oporok, vsebina oporok kot so nepremičnine in denar, intencije in druga volila cerkvi ter darila revežem in redke omembe osebnih predmetov v oporokah.

Andrej Studen obravnava *Razstave 19. stoletja kot medij industrijske in potrošniške družbe.* Seznanje posameznika, spodbujanje in pospeševanje obrti v konkurenci kot namen javnega razstavljanja luksuznih predmetov in predmetov za vsakdanjo rabo. Razstave so od preseganja cehovske zaprtosti internacionalizirale prosto trgovino na temelju liberalnega pojmovanja gospodarstva, trgovine, prometa, kvalitete proizvodov v svobodni konkurenci. Avtor predstavi obrtno-industrijska društva kot promotorje razstav v Veliki Britaniji 18. stoletja, Habsburški monarhiji 19. stoletja. Med drugimi je skozi odmeve v časopisju obravnavana obrtna razstava v Ljubljani 1844 v organizaciji Društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti. Industrijske razstave so izpostavljene kot najodličnejše prireditve in najpomembnejše sredstvo za pospešeno prodajo industrijskih izdelkov, njihovo

popularizacijo med trgovci in potrošniki. Avtor kot primer izpostavi livarja Samasso. Podjetje, ki je na razstavi 1844 prejelo priznanje, se je tudi v naslednjih letih pogosto pojavljalo na razstavah, »vodilnem mediju 19. stoletja.«

Marija Počivavšek obravnava temo *Privlačnost izbire skozi prodajne kataloge Celjskega trgovca Stermecki*. Avtorica predstavlja kataloško prodajo kot novost 20. stoletja in trgovsko hišo Stermecki kot odraz modernizacije oglaševanja. Stermecki je bil pionir kataloške prodaje na Slovenskem, Avstro-Ogrski in Jugoslaviji, brez posrednikov in maloprodajne mreže. Tako so stranke lahko blago naročale od doma ob ugodnostih in cenovni dostopnosti konfekcije in metraže, modnih dodatkov in obutve, hišnega tekstila, galanterije, izdelkov za šport, igrač, foto optike, svetil, glasbil, potrebščin za gospodinjstvo in orodje ter higieno, ure, nakit itn. Uporaba tega, za tisti čas izjemnega kataloga, je ljudem ponujala možnost premisleka in izbire.

Dunja Dobaja obravnava *Učila in učne pripomočke v Ljubljanskih javnih ljudskih in meščanskih šolah v obdobju med obema vojnama*. Z Zakonom o narodnih šolah leta 1929 je bil nadomeščen Državni ljudskošolski zakon iz leta 1869, s čimer je bilo šolstvo v jugoslovanski državi na novo urejeno. Zakon je določal obstoj občin ljudskih šol in meščanskih šol, v katerih je bil od 1918 učni jezik slovenščina, osemletno šolanje pa je bilo obvezno. Meščanske šole je obravnaval poseben zakon iz 1931, imele so obrtno, trgovsko in kmetijsko smer. Avtorica se v razpravi ukvarja z vprašanjem primernega šolskega prostora, uvajanjem novih učnih pripomočkov po odstranitvi učil stare dobe. Ob novih pogledih na poučevanje je avtorica izpostavila pomen in uporabo učil in učnih pripomočkov v praksi (zgodovina in zemljepis). Ob pomanjkanju sredstev so mnogi učitelji s pomočjo učencev sami izdelovali učila za pouk.

Jerneja Ferlež je obravnavala attribute premikov prostorov vsakdanjika in prostega časa v šestdesetih letih 20. stoletja na primeru *avtomobila, televizorja in pralnega stroja*, to je predmetov-tehničnih iznajdb, ki so nadomestile stare ob spremembah vrednot, meril higiene, tempa življenja itn. Jernejo Ferlež je zanimalo, kako ti predmeti spreminjajo vsakdanje življenje in kako to vpliva na uporabo

predmetov. Nekateri predmeti so bili sprejeti na mah, spet drugi pa so v življenje prodirali postopoma. Pri tem je pomemben dejavnik funkcionalnost, cena, dostopnost, zakonodaja in postopnost uporabe in opuščanja ob zamenjavi generacij. Opuščanje je determinirano z odlaganjem ali iskanjem drugačne namembnosti skozi ponovno uporabo, idejo reciklaže in ekologije. Z zvišanjem življenjske ravni prebivalstva se je povečala tudi osebna uporaba predmetov omogočena z ugodnimi posojili najprej v mestih, kasneje tudi na deželi.

Meta Remec v razpravi *Vsak kmet svoj traktor* obravnava traktor kot primer statusnega simbola na Slovenskem v času socializma. Modernizacija agrarnega podeželja je od začetka 20. stoletja postopno spreminjala ekstenzivno gospodarstvo k intenzivnemu. Od parnega stroja do uporabe elektrike in motorjev z notranjim izgorevanjem so stroji postopoma nadomeščali ročno delo. Traktor se je izkazal za najbolj revolucionarnega, predstavlja simbol modernega kmetijstva in odmik od tradicionalnega kot simbol poveljnega gospodarskega čudeža. Avtorica obravnava položaj kmeta na Slovenskem do leta 1953 in po njem, mehanizacijo v kmetijstvu, industrijo kmetijskih strojev, pojma kmet + traktor = kapitalizem, vprašanje kmeta, kako priti do traktorja in kako je traktor prerasel svojo osnovno funkcijo. Socialistično preobrazbo vasi ni bilo mogoče preseči brez napredka na področju mehanizacije, vendar je bil napredek ob razdrobljenosti po drugi svetovni vojni počasen.

Ana Kladnik v razpravi *Materialna kultura gasilske brizgalne na Slovenskem* razpravlja o modernizaciji in vlogi gasilske brizgalne kot simbola prostovoljstva na Slovenskem. Ustanavljanje prostovoljnih gasilskih društev je bilo spodbujano ob vzporedni modernizaciji. Avtorica se ukvarja z začetki ustanavljanja in opremljanja prostovoljnih gasilskih društev (PGD) na Slovenskem od druge polovice 19. stoletja. V nadaljevanju se avtorica osredotoči na razvoj gasilstva od druge polovice 20. stoletja, ko je novi politični sistem spreminjal lokalno samoupravo in organiziranost gasilstva. V prispevku so nakazani začetki gasilske industrije in njeni odjemalci, kot so prva gasilska društva in podjetja za gasilsko tehniko v Habsburški monarhiji in Kraljevini SHS ter Jugoslaviji. V nadaljevanju avtorica obravnava socialistično lokalno

samoupravo in opremljanje PGD v obdobju samoupravljanja do osamosvojitve ter simbol gasilca kot varuha dediščine.

Jurij Hadalin piše o fenomenu *Jugoslovanske malice*, kot je jetrna pašeta ob vzporednem pojavljanju drugih blagovnih znamk kot so Kalodont, Faxe Helizim in drugih. Avtor na mestoma humoren način odstira spomin na poimenovanja in vsebino proizvodov blagovnih znamk Argeta, Gavrilović, Droga Kolinska, Sljeme itn. Razvoj konzerviranih proizvodov, kot so konzerve, sovpada s pojavom supermarketov in modernega potrošništva. Prestop iz pulne trgovine v supermarket je posledično zahteval drugačne izdelke, pakirano hrano in nosilno vrečko. V ta svet je nedvomno sodila tudi pašeta.

Marta Rendla v razpravi *Hitro, gospodarno, po meri* razpravlja o sestavljenem sistemskem pohištvu v socializmu. Ob povojni obnovi in nastajanju novih mest je rasla tudi potreba po obnovi notranje opreme-pohištva, ki naj bo cenovno vsem dostopno. Rastoča industrija je začela uporabljati nove materiale (iverne in vlaknene plošče ter plastične materiale) in nove tehnologije za izdelavo sistemskega pohištva prilagojenega drugačnim navadam in ciljnim skupinam prebivalstva. Avtorica piše o sodobnem pohištvu za praktično, udobno, prostorno stanovanje; pojavu sodobne švedske kuhinje in pojavu sestavljivega modularnega sistemskega pohištva. Pohištvo je postalo odraz blaginje in dobrega počutja doma.

Daša Ličen v razpravi *Trženje izvoženega hygge in dobrih starih časov* piše o navdušenju nad imenitnostjo »objemov brez dotikanja« ali prostora »kjer se srečata srce in duša«, torej prijetne atmosfere in dobrih občutkov. Nakup dragih predmetov naj bi zagotavljal tisto, kar ne moremo kupiti z denarjem, torej praksa nakupovanja predmetov, ki simbolizirajo utopično vračanje v preteklost. Avtorica razpravlja o pojavu *hygge* na Danskem in zunaj nje; historični in izkustveni dimenziji koncepta *hygge*; o domnevi, da najboljše stvari (ni)so stvari ter, da ima tudi neprecenljivo svojo ceno. Avtorica poskuša osvetliti rabo preteklosti v sodobnih procesih poblagovljenja in s tem trendovskega načina življenja oziroma vprašanja zadovoljitve potreb ali premisleka o družbeni ureditvi.

Veronika Zavratnik v zadnji razpravi *O čevlji, kako vas ljubim* razpravlja o fenomenu čevljev in odnosu do obutve kot funkcionalnega ali kot nasprotno simbolnega predmeta oziroma predmeta individualne uporabe v kontekstu oblačilne kulture. Avtorica je osvetlila pogled skozi stopnje zgodovine in razumevanje obutve v vsakdanjem življenju. Polna omara čevljev predstavlja potrošnjo sodobne družbe in obenem izpostavi vprašanje smiselnosti popravljanja obutve.

Miran Aplinc